

Η απόπειρα συμφιλίωσης με τον χαμένο χρόνο και τους νεκρούς
στο «Τι όμορφη που είναι η ζωή» (εκδ. Πατάκη) της ποιήτριας Μαρίας Λαϊνά

Νέκυια (εσ Αδου κάθοδος)



ΤΟΥ ΚΩΣΤΑ
ΓΕΩΡΓΟΥΣΟΠΟΥΛΟΥ

Η σελίδα δεν ασκεί, θεσμικά τουλάχιστον, κριτική βιβλίου λογοτεχνίας. Της αρκεί, εξάλλου, ο λαβύρινθος της ιστορίας, της παιδείας και της μίμησης πράξεως, σε όλες τις δαιδαλώδεις ατραπούς, από τον Αισχύλο έως τον Πίντερ και τον Μπέκετ και τον Μπρεχτ, τρεις τελευταίους δρόμους στον ίδιο κάμπο που οδηγούν στον γκρεμό. Εξήντα χρόνια ο γράφων ασκεί το κερατένιο επάγγελμα, που λέει κι ο Πάουντ, της γραφής με όλες τις παρακαμπτηρίες.

Στο κείμενο που θα διαβάσετε παρακάτω, ενώ η αφετηρία είναι ένα άλλο λογοτεχνικό κείμενο (ας ξεκινήσω με αυτόν τον γενικό και αόριστο όρο), δεν θα σταθώ σε μια κριτική προσέγγιση, χρησιμοποιώντας τα δόκιμα, καταλλήλότερα σε άλλα χέρια ειδικών, εργαλεία κριτικής λογοτεχνικού έργου, αλλά θα προσπαθήσω να κάνω μια άλλη μεταποίηση «αρχής», του ακροατή και τους αναγνώστη μιας εξομολόγησης, χωρίς να φιλοδοξώ να υποκαταστήσω τον εξομολογητή ιερέα ή τον ψυχαναλυτή και το ντιβάνι του.

Παλιότερα η λογοτεχνία μας προέκρινε με περιπτώσεις ναυαγών που έριχναν στο πέλαγο ένα μήνυμα κλεισμένο σε ένα μπουκάλι, με αποδέκτη έναν τυχαίο συνάνθρωπο σε μια ακτή ή ένα μήνυμα περιπλανώμενο στον ωκεανό για αιώνες, χωρίς αποδέκτη. Ο μεγαλοφυής Μπέκετ μας έβαλε

στο «Τέλος του Παιχνιδιού» ή στο «Παιχνίδι του τέλους», με ένα αριστούργημα που σπάνια παίζεται (δεν γνωρίζω γιατί!), αλλά είναι ένα αξιόπεραστο μνημόνιο της ανθρώπινης απελπισίας. Πρόκειται, βέβαια, για την «Τελευταία μαγνητοταινία του Κραπ». Σκέφτομαι συχνά πόσο θα διαφώτιζε το συνεχές σκοτάδι, μέσα στο οποίο περιφέρεται κάθε ύπαρξη, αν διαβάζοντας, λ.χ., ταυτόχρονα, τη «Μαγνητοταινία του Κραπ» και την «Αναφορά στον Γκρέκο» του Καζαντζάκη, όλοι, αιώνες τώρα, κάπου σε κάποιον αναφερόμαστε. Αυτή η έμμομη και αναγκαία κένωση της υπάρξεως έκανε μέθοδο της ψυχιατρικής με την «Ψυχαναλυτική» εξομολόγηση ο Φρόιντ. Άλλοτε, αυτή η εξομολόγηση ονομάστηκε «κένωσις», άλλοτε «εξέμεισις βίου» και ήδη από τον Αριστοτέλη της «Ποιητικής», αναφερόμενου στους τραγικούς, «κάθαρσις».

Μια από τις πλέον πανάρχαιες καθάρσεις είναι η δημόσια ανάληψη των Αθηνών των ενοχών, των φοβιών, ακόμη και των εγκληματικών σχεδίων, πολύ πριν κάθε τέχνη με νόμους και όρια, πριν κάθε επιστήμη του νου και της ψυχής. Ο μεγαλοφυής Πλάτων στον «Μύθο του σπηλαίου» κατέγραψε την ανωφέρεια από την ψευδαίσθηση στον «Ηλιο της δικαιοσύνης», πώς ένας δέσμιος θνητός παγιδεύεται στη γοητεία μιας σκιώδους αφήγησης, ως τη στιγμή που, σπάζοντας τα δεσμά και ορειβατώντας σε κρημνώδη άνοδο, φτάνει στο φως, στην αρχή τυφλωμένος από τη φωταύγεια, ώσπου να κατορθώσει ν' αντικρίσει το φως του ήλιου κατάματα, άρα και την αλήθεια, δεδομένου ότι, έως πριν δέσμιος στο

βάθος του σπηλαίου, είχε βυθιστεί στο κόσμο της λήθης και έπρεπε, με την αναρρίκηση προς το στόμιο του σπηλαίου, να αναμνησθεί, να ξαναθυμηθεί τον χαμένο χρόνο και τις στρεβλωμένες εμπειρίες, να τις αποτάξει.

Αυτές τις σκέψεις που προηγήθηκαν τις επανέφερε στη σκέψη μου ένα αποκαλυπτικό, και θα τολμήσω να το χαρακτηρίσω αριστουργηματικό, κείμενο μιας σημαντικής (ίσως της σημαντικότερης εν ζωή) ελληνίδας ποιήτριας και θεατρικής δημιουργού, της Μαρίας Λαϊνά. Το κείμενο αυτό, 70 σελίδων, είναι μια

Υπάρχει μια τραγική, απλή, καθημερινά απλή, επανάληψη σε αυτό το συνταρακτικό κείμενο

εσ Αδου κάθοδος με όλη τη θρησκευτική, την ψυχιατρική και τη λογοτεχνική παράδοση. Θεωρώ πως η αρχαιότερη παράδοση της εσ Αδου κάθοδος είναι στο λ της «Οδύσσειας», όπου σε αυτή τη ραψωδία ο Οδυσσεύς κατεβαίνει στον Αδη να μάθει πότε θα φτάσει στην Ιθάκη, ρωτώντας τον νεκρό ήδη μάντη και συναντά δεκάδες νεκρούς του μύθου, του έπους, της ζωής και, ανάμεσα σε όλα, και τη νεκρή μητέρα του.

Το βιβλίο (Εκδόσεις Πατάκη) της Λαϊνά είναι μια εσ Αδου κάθοδος και πιάνει το νήμα εκεί που το άφησε ένας μεγάλος, επίσης, έλληνας ποιητής, ο Κάλβος, όπου στην Ωδή του «Εις θάνατον» συναντά τη μητέρα του στον Αδη, ως φάσμα: «Ω, μορφή, ω, μητέρα, ω, των πρώτων μου χρόνων σταθερά παρηγόρησις!» Το εξάισιο κείμενο (πεζό ποίημα): της

Λαϊνά είναι μια οδυνηρή πορεία προς μια ταύτιση. Μέσα από τα σκοτεινά καλντερίμια της κατάθλιψης η κόρη ταυτίζεται με τη νεκρή μητέρα, μια μητέρα που είχε «πεθάνει» πριν τον θάνατό της.

Ο τίτλος του κειμένου της Λαϊνά είναι μια εξάισια κραυγή: «Τι όμορφη που είναι η ζωή» και πάει να συναντήσει την ηρακλείτεια διαπίστωση ότι θάνατος είναι αυτό που ζούμε στον ύπνο μας. Και όταν ξυπνάμε, τί; Το συνταρακτικό στο κείμενο της Λαϊνά έχει να κάνει με το βίωμα του θανάτου στην καθημερινότητά μας. Ξυπνάμε, τρώμε, ερωτευόμαστε, καπνίζουμε, ατενίζουμε τη φύση, ταξιδεύουμε, συναντάμε φίλους, μας ευφραίνει ποτί και φαί, μας χαϊδεύει ο άνεμος που έρχεται από το πέλαγος, με βουλιμία με την οποία καταβροχθίζουμε τον Χρόνο, ενώ, ανά πάσα στιγμή, «αι ψυχαί μας οσμώνται κατ' Αδην», για να θυμηθούμε πάλι τον Σκοτεινό της Μιλίτου.

Η αφηγήτρια του έργου της Λαϊνά περνάει αυτή την ταυτότητα με τη νεκρή μάνα μέσα από μια ομολογημένη καταθλιπτική κατάσταση. Κυριαρχεί σε όλο το έργο, ότι αναγγέλλεται στον τίτλο: «Τι όμορφη είναι η ζωή και να μην μπορώ να τη χαρώ», κατά το Σολωμικό: «Γλυκιά η ζωή κι ο θάνατος μαυρίλα». Ανάμεσα σε όμορφες γεύσεις, ελιές τσακιστές, ψωμί ζυμωτό, καθαρό αέρα, πράσινο. Υπάρχει μια τραγική, απλή, καθημερινά απλή, επανάληψη σε αυτό το συνταρακτικό κείμενο. Μια πρώτη επίσκεψη με την προσεχή επιβάτιδα στη λέμβο του Χάρωνα σε μια ταβερνίτσα σε

μια συνηθισμένη αττική ακρογιαλιά. Στο ίδιο μέρος γίνεται μια άλλη επίσκεψη με μια φίλη, χρόνια μετά την αποδημία της μητέρας, αλλά λίγο καιρό από την αποδημία της μητέρας της φίλης! Ο Χρόνος και το Πένθος, ο κερδισμένος χρόνος των ζώντων και η Απόλεια των απόντων. Αυτή η διπλή επίσκεψη, μεσολαβώντας του Χρόνου, στο ίδιο τοπίο, μας ταξιδεύει στο ποτάμι του Ηράκλειτου, όπου ο περιπατητής μπαίνει και ξαναμπαίνει στο νερό μια ζεστή μέρα της Ασίας. Και η διαπίστωση: δυο φορές δεν μπορούμε να μπούμε στο ίδιο ποτάμι και το ποτάμι έχει κυλίσει, άρα δεν είναι το ίδιο και εμείς τη δεύτερη φορά δεν είμαστε ίδιοι, αφού κουβαλάμε την εμπειρία της πρώτης φοράς. Ούτε το τοπίο είναι ίδιο. Ο Χρόνος - Κρόνος καταβροχθίζει τα παιδιά του.

Η καταθλιπτική αφηγήτρια της Λαϊνά προσπαθεί να συμβιβαστεί και να συνυπάρξει, όχι πλέον με τον χαμένο χρόνο, αλλά με τον νεκρό. Μήπως η ζωή είναι ψευδαίσθηση; Κι αν είναι το ζην τρέλα; Κι αν η τρέλα είναι η μόνη πραγματικότητα; Κι αν όλη η αφήγηση της ζωής είναι μόνο ένα φάντασμα, μια στρατηγική δραματοουργίας της Λογικής; Και πέρα από το «Κουτί του μυαλού», όπως το χαρακτηρίζει η Λαϊνά, που δεν έχει περιθώρια. Είναι κλειστό και στεγανό; Υπάρχουν, άρα, περιθώρια να δράσει, να υπάρξει η καρδιά; Αν υπάρχουν, είναι πράγμα περίεργο, ε! Κι όμως! Το τραγικό, και συνάμα γόνιμο, για σκέψη, και κυρίως για συναίσθημα, μακριά από τις κρημνώδεις διαδρομές της λογικής, έργο της Λαϊνά δε μας ωθεί σε βαθιές υπαρξιακές καταδύσεις, είναι και ένα υφολογικό στη γύμνια του λογοτεχνικό απόκτημα της γλώσσας μας.

